

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2.09:025.171 І. Франко

ІВАН ФРАНКО – КОРИСТУВАЧ БІБЛІОТЕК

Анна РИБАЛКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 224-07-24*

І. Франко регулярно відвідував бібліотеки на Україні та за її межами, листувався з власниками великих приватних бібліотек щоб отримати необхідні йому видання, цікавився бібліотечною справою, сприяв заснуванню та розвитку нових книгозбірень. В особистому архіві І. Франка збережено чимало копій рукописів, описи літератури з львівських, краківських та віденських бібліотек. Особливу увагу він звертав на фонди монастирських бібліотек.

Ключові слова: бібліотека, рукопис, І. Франко.

Наукова діяльність Івана Франка була тісно пов'язана із книгозбірнями. Відвідуючи бібліотеки у Львові, Києві, Відні та інших містах, І. Франко користувався необхідними йому науковими працями й рукописами. Про інтерес дослідника до фондів громадських бібліотек свідчить той факт, що у його власній книгозбірні збереглося чимало бібліотечних та видавничих каталогів, путівників по бібліотечних фондах. З листів та архівних матеріалів І. Франка можна довідатись про титанічну працю у збиранні матеріалу та впорядкуванню бібліографічних описів джерел до майбутніх наукових досліджень, яку провадив письменник у бібліотеках.

Теми Франкових досліджень книг, історичних документів, рукописів, що зберігались у громадських, приватних, монастирських бібліотеках, торкалися науковці: М. Гуменюк¹, Р. Горак², І. Корнейчик³, М. Мороз⁴, С. Наконечний⁵, М. Пчелінцева⁶, С. Василевський⁷.

І. Франко був не лише частим відвідувачем книгозбірень, його цікавила бібліотечна справа, її проблеми та методика, він мріяв, щоби з'явилося якнайбільше громадських бібліотек, доступних всім верствам населення⁸. Особливо часто І. Франко користувався фондами львівських книгозбірень, зокрема: бібліотеки Оссолінських,

¹ Гуменюк М. Українські бібліографи XIX – початку XX ст. та нариси про їх життя і діяльність. – Харків, 1969. – С. 88–102.

² Горак Р. Іван Франко та Жовківщина. Документальні нариси. – Львів, 2004. – С. 8.

³ Корнейчик І. Украинские революционные демократы и библиография. – Москва, 1969. – С. 20–63.

⁴ Мороз М. Огнище духовного життя (Сторінка громадської діяльності Івана Франка) // Жовтень. – 1983. – № 8. – С. 26–28.

⁵ Наконечний С. Вклад І. Я. Франка у формування фондів бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка // Бібліотека – науці: Зб. наук. статей. – Київ, 1990. – С. 29–35.

⁶ Пчелінцева М. Праця Івана Франка по бібліотеках і архівах // Праці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Серія філологічних наук. – Одеса, 1961. – Т. 151. – Вип. 11. – С. 167–172.

⁷ Василевський С. Ранній відвідувач // Вільна Україна. – 1941. – № 155 (502). – С. 3.

⁸ Мороз М. Шляхами Івана Франка на Україні. – Львів, 1982. – С. 50–51.

Львівського університету, Народного дому, «Просвіти», Наукового товариства ім. Шевченка. Про працю вченого у бібліотеці Оссолінських, можемо дізнатися зі статті О. Дзьобана та М. Томашівського «Причинки до біографії І. Я. Франка за 1909–1914 рр.»⁹. У рукописному відділі цієї бібліотеки письменник переглядав рукописи та документи, що зафіксовано у статистичних документах бібліотеки. Наприклад, протягом 1909–1912 та 1914 років письменник відвідав рукописний відділ цієї книгозбірні 16 разів¹⁰.

У листах І. Франка міститься понад 20 згадок про користування матеріалами бібліотеки Оссолінських. У бібліотеці Оссолінських він переглянув у різні роки, за його власними згадками, рукописні джерела до історії гайдамачини¹¹; памфлет «Prawda w Polsce z Izraela», написаний, на думку І. Франка, до 1770 р.¹²; рукопис історичних досліджень Івана Вагилевича¹³; рукописний співаник, написаний приблизно на початку XIX ст.¹⁴; так званий «Руський літописець Івана Чорноризця» з XVI ст.¹⁵, що раніше, як зауважив І. Франко, був власністю бібліотеки І. Лаврівського в Перемишлі; копію «Перестороги» Ю. Рогатинця¹⁶; польську історичну поему про події в Умані 1768 р.¹⁷.

Крім того, І. Франко також користувався періодичними виданнями з цієї бібліотеки, зокрема, переглядав «Časopis Českého Musea», про що він згадав у листі до Франтішека Ржегоржа (1894 р.)¹⁸. У «Загальному зошиті з автографами І. Я. Франка» (1887–1888), що зберігається в архіві письменника, занотовано списки періодичних видань, які, очевидно, переглядав І. Франко у цій книгозбірні, зокрема, «Dziennik polski»¹⁹ за 1878 та 1879 рр., окремий том видання «Архива Югозападной Росії»²⁰, примірники періодичних видань «Вестник Европы»²¹ та «Русская Старина»²² за 1884 р., а також «Журнал Министерства народного просвещения»²³, видання Імператорської Академії наук²⁴, польські часописи, зокрема, «Gazeta Lwowska»²⁵, «Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej»²⁶.

І. Франко постійно цікавився бібліографічною літературою, систематично розшукував бібліографічні видання у книгозбірнях. Зокрема, він переглядав у бібліотеці

⁹ Дзьобан О., Томашівський М. Причинки до біографії І. Я. Франка за 1909–1914 рр. // Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів, 1968. – С. 141–142.

¹⁰ Там само. – С. 141.

¹¹ Франко І. Жарт непотребний // Його ж. Зібрання творів: У 50 т. (далі – Зібрання творів). – Київ, 1986. – Т. 43. – С. 208.

¹² Франко І. Козак Плахта // Там само. – С. 329.

¹³ Франко І. Стефан-воевода // Там само. – Київ, 1984. – Т. 42. – С. 37.

¹⁴ Франко І. Ведмедівка // Там само. – С. 291.

¹⁵ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Там само. – Київ, 1984. – Т. 41. – С. 223.

¹⁶ Там само. – С. 231.

¹⁷ Там само. – С. 250.

¹⁸ Зібрання творів. – Київ, 1986. – Т. 49. – С. 475.

¹⁹ Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології (далі – ВР ІЛ). – Ф. 3. – Спр. 2185. – Арк. 4.

²⁰ Там само – Арк. 6.

²¹ Там само. – Арк. 12.

²² Там само.

²³ Там само. – Арк. 65.

²⁴ Там само. – Арк. 64.

²⁵ Там само. – Арк. 42–43.

²⁶ Там само. – Арк. 24.

Оссолінських “давню польську бібліографію Пшиленцького”²⁷. Нотатки, у котрих неодноразово згадується “бібліографія Пшиленцького”, зберігаються в архіві І. Франка²⁸.

Учений позичав і надсилав необхідні для наукової праці книги з цієї бібліотеки М. Драгоманову: “За кавцією 15 з[лотих] р[инських] визичив я з бібліотеки Оссолінських для Вас Баронча^{**} на 4 тижні і посилаю Вам його під бандероллю”²⁹. Подібна згадка про позичену книгу з Оссолінеуму, необхідну М. Драгоманову, є в листі І. Франка за 1894 р.³⁰ у відповідь на прохання надіслати брошуру Лібельта про слов’янський з’їзд у Празі 1848 р.

І. Франко листувався з директором бібліотеки Оссолінеуму. Зберігся, на жаль, лише один лист І. Франка до директора цієї бібліотеки: адресант зазначив, що переглянув у бібліотеці рукописи XVII ст., номери яких подав; згадав також про цікавий рукопис XVIII ст. (невідомий збірник “дрібних анекдотів”, яких, за підрахунками І. Франка, було близько 100), який знайшов у бібліотеці³¹.

З листів бібліотеки Оссолінеуму, написаних від імені директора цієї книгозбірні, дізнаємося, що І. Франко подарував книгозбірні в 1880 р. дослідження «Весільні обряди і пісні руського люду в Лоліні»³², у 1883 р. – примірники українського часопису «Світ» і власний переклад першої частини «Фауста» Гете³³, примірник книги «Захар Беркут»³⁴, у 1884 р. – твір «Воа Constrictor»³⁵, у 1886 р. – три брошури (назв не подано)³⁶, у 1887 р. – літературну збірку Андрія Молодченка³⁷ і власну «З вершин і низин»³⁸, у 1894 р. – книги «Украдене щастя», «Іван Вишенський та його твори»³⁹, 1902 р. – твір «Богородиця»⁴⁰, 1906 р. – повість «Без праці»⁴¹.

В архіві І. Франка зберігається чимало назв рукописів, виписаних з бібліотеки Оссолінських. Найбільше цікавили письменника рукописи, що стосувалися історії літератури, та стародруки. В тому ж архіві знаходимо також копії рукописів з фондів бібліотеки Оссолінських або уривки, виписані з рукописних текстів цієї книгозбірні: «Список листа П. Б. Компаневича до К. Слотвінського, Львів, 1833»⁴², «Виписка з рукопису 3663 про кс. Терлецького і його діяльність»⁴³, «Копія вкладки до рукопису № 3617»⁴⁴.

* Очевидно, йдеться про працю «Ukrainne sprawu» (1842) Станіслава Пшиленцького, польського історика, бібліотекаря Оссолінеуму.

²⁷ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 8.

²⁸ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 2185. – Арк. 4.

** Тут йдеться про видання: *Barącz S. Bajki, fraszki, podania, przysłowia i pieśni na Rusi.* – Ternopol, 1886. Цю книжку М. Драгоманов просив у І. Франка в листах від 14 та 28 грудня 1885 р.

²⁹ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 7–8 (лист І. Франка до М. Драгоманова від 4 січня 1886 р.).

³⁰ Там само. – С. 509.

³¹ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1885. – Арк. 1.

³² Там само. – Спр. 1619. – Арк. 67.

³³ Там само. – Арк. 16.

³⁴ Там само. – Арк. 19.

³⁵ Там само. – Арк. 20.

³⁶ Там само. – Арк. 74.

³⁷ Там само. – Арк. 88.

³⁸ Там само. – Арк. 104.

³⁹ Там само. – Спр. 1622. – Арк. 299.

⁴⁰ Там само. – Спр. 1748. – Арк. 1.

⁴¹ Там само. – Арк. 2.

⁴² Там само. – Спр. 2188. – Арк. 1.

⁴³ Там само. – Спр. 2090. – Арк. 1–2.

⁴⁴ Там само. – Спр. 2102. – Арк. 2.

Вчений слідкував за новими публікаціями рукописів з бібліотечних фондів, іноді вказував на недоліки наукових видань: “Омеляна Калитовського збірка «Матеріали до руської літератури апокрифічної», взята з одного рукопису бібліотеки Оссолінських [...] видання, роблене похапцем, не вичерпуючи всього рукопису, вкорочуючи текст і не подаючи нічого про характер і значення опублікованих текстів, не має ніякої наукової вартості”⁴⁵.

Купуючи книги та рукописи для власної книгозбірні, І. Франко радився з працівниками Оссолінеуму, щоб дізнатися про справжню ціну видання. Лише після цього письменник повідомляв власникам книг, яку суму готовий їм заплатити⁴⁶.

Університетську бібліотеку у Львові І. Франко відвідував не лише під час навчання, але й протягом усього життя. В листі І. Франка до свого товариша Карла Бандрівського, разом з яким вчився у Дрогобицькій гімназії, міститься прохання позичити видання з університетської книгозбірні: “Будьте так добрі зйти по виході з канцелярії до директора університетської бібліотеки д-ра Маньковського і просити його, чи не визичили би там мені на місяць 20-й том Манца”⁴⁷. Особлива увага І. Франка до університетської бібліотеки зумовлювалася тим, що саме ця книгозбірня, як урядова інституція, отримувала обов’язковий примірник галицьких періодичних та неперіодичних видань⁴⁸.

Книги з університетської бібліотеки І. Франко не раз позичав та надсилав М. Драгоманову⁴⁹. У 1894 р. М. Драгоманов звернувся до І. Франка з проханням позичити видання з цієї бібліотеки; на що адресат відповів: “Йорданові «Slawische Jahrbücher»* з 1848 є в бібл[іотеці] університетській. Я сьогодні постараюсь визичити їх для Вас і переслати, та не знаю, чи там буде те, чого Вам треба, бо екземпляр, оскільки тямлю, некомплектний”⁵⁰. Про ретельне дослідження рукописних фондів цієї бібліотеки, яке здійснив І. Франко, свідчать численні виписки назв та номерів рукописів книгозбірні, а також копія рукопису з університетської бібліотеки, що збереглася в архіві письменника, виконана рукою невідомого автора⁵¹.

Відвідуючи бібліотеку Народного дому, І. Франко передавав для неї видання, зокрема ті, які надсилав М. Драгоманов⁵², повідомляв його про необхідні для дослідницької роботи матеріали: “Митрополита Макарія «Ист[орія] русской церкви» є в Народнім домі, не знаю, чи вся, бачив тільки деякі томи...”⁵³. Згадки про книги, що зберігалися у фондах цієї бібліотеки, знаходимо у листах І. Франка до Франтішека Ржегоржа⁵⁴ та Зденка Тоболки⁵⁵.

⁴⁵ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури... – С. 443.

⁴⁶ Зібрання творів. – Київ, 1986. – Т. 50. – С. 73.

* Очевидно, йдеться про збірник законів «Sammlung der Österreichischen Gesetze», т. XX.

⁴⁷ Зібрання творів. – Т. 50. – С. 436 (лист від 1 березня 1916 р.).

⁴⁸ Там само. – С. 70–71.

⁴⁹ Там само. – Т. 49. – С. 199.

* «Slawische Jahrbücher» («Jahrbücher für Slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft») – німецький славистичний журнал, заснований Петером Йорданом (1818–1891), луцьким славістом, професором Ляйпцігського університету. Виходив у Ляйпцігу в 1843–1848 рр.

⁵⁰ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 522.

⁵¹ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 2165. – Арк. 1–19.

⁵² Зібрання творів. – Київ, 1986. – Т. 48. – С. 588–589.

⁵³ Там само. – Т. 49. – С. 225.

⁵⁴ Там само. – С. 130.

⁵⁵ Там само. – Т. 50. – С. 110–111.

Найбільшу увагу І. Франка привертала цінні рукописні фонди бібліотеки Народного дому. Досліджуючи тут рукопис з XVI ст., І. Франко зазначив, що він “належить своїм змістом до найцікавіших пам’яток нашого старого письменства”⁵⁶. Рукописи бібліотеки Народного дому стали підґрунтям низки наукових досліджень, зокрема, – «Нарису історії українсько-руської літератури до 1890 р.» Письменник опублікував знайдену ним у цій бібліотеці копію перекладу з грецької мови легенди про Козьму і Даміана (XII–XIII ст.)⁵⁷. Згадував він і про рукописні Прологи з XVI ст., що зберігались у цій бібліотеці⁵⁸, також про інші рукописи, які раніше зберігалися у збірці І. Петрушевича й були передані книгозбірні⁵⁹. Там само письменник переглянув рукописний збірник пісень Ількевича⁶⁰, рукописний сваричівський «Ізмарагд»⁶¹, збірку О. Свідзинського, написану 1726–1728 рр.⁶², рукопис Леонтія Ягольницького з уміщеним співаником початку XVIII ст. (переданий А. Петрушевичу о. Петром Білинським із Зарваниці)⁶³, вертепну драму⁶⁴, драматичну сцену, котра, як народна пісня, була надрукована у збірнику українських пісень І. Головацького⁶⁵, духовні пісні з рукописних співаників XVIII ст.⁶⁶, факсимільне видання «Остромирового Євангелія» 1056–1057 рр.⁶⁷ У «Записках НТШ» 1908 р. І. Франко опублікував драматичний твір «Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма». У передмові до цього видання письменник згадав, що користувався трьома копіями рукопису, знайденими у бібліотеці Народного дому⁶⁸.

В архіві І. Франка збереглася розписка: “Расписка на сочинение подъ Н-ромъ 15509 подъ заглавіемъ Срезневській Сказание о Святыхъ Борисе и Глебе изданное в Петербурге года 1860. Томовъ І изъ бібліотеки «Народного Дома» взаємъ взятое на время ... которое подписанныйъ обявывается безъ поврежденія возвратить. Львовъ дня 17/4 1912” (з підписом І. Франка)⁶⁹. Розписка незаперечно свідчить про те, що вчений користувався фондами бібліотеки Народного дому. Цікаво зазначити, що сам І. Франко не завжди повертав позичені з бібліотек матеріали вчасно (це стосується вищезгаданих рукописів Народного дому), попри те, що засуджував несвоєчасне повернення книг; в архіві письменника зберігається картка з бібліотеки Народного дому з нагадуванням: “Согласно правиламъ о заимствованіи книгъ изъ Публичной Бібліотеки института «Народный Домъ» во Львовѣ, просимо Васъ г. Д-ръ Иванъ Франко о немедленномъ возвращеніи заимствованного Вами изъ этой бібліотеки сочинения Срезневській: Сказанія о святыхъ Борисе и Глебе №15509”⁷⁰, а також картка, надісла-

⁵⁶ Франко І. Молитва за ворогів. Передне слово // Зібрання творів. – Київ, 1983. – Т. 39. – С. 163.

⁵⁷ Франко І. П’яницьке чудо в Корсуні // Там само. – С. 189.

⁵⁸ Франко І. Празник святого Спаса. Причинки до історії староруського письменства і культури // Там само. – С. 277.

⁵⁹ Франко І. Найстарші традиції Київської землі // Там само. – С. 343.

⁶⁰ Франко І. Жарт непотребний // Там само. – Т. 43. – С. 205.

⁶¹ Франко І. Козак Плахта // Там само. – С. 304.

⁶² Франко І. Бандурка // Там само. – Т. 42. – С. 356.

⁶³ Франко І. Пісні про комара // Там само. – С. 391.

⁶⁴ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури... – С. 245.

⁶⁵ Там само. – С. 246.

⁶⁶ Там само. – С. 329.

⁶⁷ Там само. – С. 408.

⁶⁸ Франко І. Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма // Зібрання творів. – Київ, 1982. – Т. 37. – С. 457.

⁶⁹ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1748. – Арк. 4.

⁷⁰ Там само. – Арк. 5.

на товариством «Січ» у Відні (1895) з проханням повернути до бібліотеки цього товариства три книги, що їх позичив І. Франко⁷¹.

У 1905 р. письменник подарував бібліотеці Народного дому два видання “нові польські *Sugillo-Methodiana*” та власну поему «Мойсей»⁷², а на прохання А. Кримського передавав книги і для бібліотеки «Просвіти» у Львові⁷³. В архіві письменника зберігається картка, надіслана цим товариством з подякою Франкові за подаровану збірку «В поті чола»⁷⁴.

Значною перешкодою у науковій діяльності письменника була неповнота фондів львівських бібліотек, недоступність потрібного для роботи матеріалу⁷⁵. У листі до М. Драгоманова (1884) І. Франко зауважував, як важко іноді буває отримати необхідний примірник⁷⁶. З певних причин працівники бібліотеки не погоджувались видавати читачам, наприклад, “єретицькі” (за висловом І. Франка) твори Едварда Рейса та німецького філософа Давида-Фрідріха Штрауса, про що свідчить лист І. Франка до М. Драгоманова (1884)⁷⁷. Постійно працюючи з рукописами з бібліотеки Оссолінських, І. Франко іноді не міг одержати необхідного матеріалу, про що також згадав у листі до М. Драгоманова (1883): “до історії знесення панщини є ту[т] в Оссолінеум величезний матеріал [...] тільки жаль, що, крім одного тому [...] нічого не хотять дати до перегляду, “bo, proszę rana, nieoprawione”. А що се за річ та оправа, можете зміркувати з того, що одна рукопись (про бунт хлопський коло Маріамполя 1809 р.) як була “неоправлена” і затим недоступна в 60-х роках (коли писав о тім 1809-ім році Кунасевич), так-таки остається і донині”⁷⁸. Траплялось і таке, що несумлінні читачі не повертали книгу до бібліотеки, що дуже утруднювало І. Франкові пошук необхідних видань, на що він емоційно скаржився у листі до Зденка Тоболки у 1898 р.: “Рукописа протоколу русько-польської секції Стоваришення з’їзду 1848 р. я ніколи не мав у руках, хоч пильно шукав за ним. Один екземпляр був в бібліотеці Оссолінських у Львові, але давно хтось украв його”⁷⁹. Бібліотекам львівських товариств, крім того, могли загрозувати переслідування з боку влади, поліційні обшуки з метою виявити “заборонену” літературу, свідком чого був І. Франко (письменник повідомляв у листі до М. Драгоманова 1885 р. про обшук у бібліотеці львівського студентського товариства «Академічне братство») ⁸⁰. Тому доводилося позичати книги з приватних книгозбірень інших науковців, звертатися у листах з проханнями закупити і надіслати необхідну літературу з-за кордону⁸¹.

Окремої згадки заслуговує дослідницька праця І. Франка у бібліотеках монастирських, зокрема, Крехівського монастиря, архів та книгозбірню якого переглянув І. Франко, шукаючи стародруки й рукописи⁸². Деякі рукописи письменник позичив з бібліотеки для поглибленого опрацювання, про що згадає у листі до М. Драгоманова

⁷¹ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1748. – Арк. 6.

⁷² Там само. – Спр. 1638. – Арк. 10.

⁷³ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 340.

⁷⁴ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1622. – Арк. 227.

⁷⁵ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 224.

⁷⁶ Там само. – Т. 48. – С. 480.

⁷⁷ Там само. – С. 492.

⁷⁸ Там само. – С. 386.

⁷⁹ Там само. – Т. 50. – С. 110–111.

⁸⁰ Там само. – Т. 48. – С. 588–589.

⁸¹ Там само. – Т. 49. – С. 306.

⁸² Там само. – С. 442.

(1895): «Визичив [з монастирської бібліотеки] три рукописі: інтересний список «Палей» (XVI віку), список «Варлаама і Йоасафа» з 11 рисунками в тексті і рукопис мішаного змісту, в котрім є полемічна стаття проти унії»⁸³. В архіві письменника збереглася розписка І. Франка, яка підтверджує, що вчений позичив ці рукописи (також «Апокаліпсис» св. Іоанна) 20 січня 1895 р.⁸⁴ Уривок «Палей» письменник опублікував 1896 р. у передмові до першого тому «Пам'яток українсько-руської мови і літератури»⁸⁵.

І. Франко також оглядав фонди бібліотеки монастиря при церкві Святої Трійці поблизу Дрогобича, а також рукопис службової Мінеї, роблячи потрібні йому виписки⁸⁶; у науковій розвідці «Руське плем'я в Заліссі» опублікував такі виписки з рукопису бібліотеки монастиря оо. Василян у Львові, почав укладати бібліографічний опис фондів книгозбірні цього монастиря під назвою «Spis rękopisów ruskich, znajdujących się w księgozbiorze O. O. Bazylianów we Lwowie u s. Onufrego sporudzonej roku 1838». В архіві письменника збереглося 8 аркушів цього опису, докінчених рукою невідомого автора⁸⁷. У бібліотеці зберігались рукописи, написані українською та польською мовами: «Євангелія», «Прологи», «Величайник», «Казань Погребна», «Зборники», «Апостоли». Письменник подав історико-книгознавчий аналіз монастирської колекції, зупинився на особливостях художнього оформлення примірників. Бібліотечний опис більшості видань містив: назву рукопису, дату, формат, опис оправи (не завжди), кількість аркушів, наявність ілюстрацій. У деяких примірниках було зазначено дефектність. Загалом І. Франко описав 37 рукописів цієї книгозбірні.

Дані про рукописи з монастирських бібліотек, які нерідко зберігалися у хатах селян, І. Франко збирав, спілкуючись з селянами, відвідуючи селянські віча: «В тамтих сторонах, як оповідав мені [...] селянин, котрого я пізнав на вічу в Снятині, між селянами знаходиться багато рукописів, що походять з давніх покасованих монастирів. Я нетерпеливо дожидаю віча на Вишніці, а коли його не буде, то літом виберуся в ті сторони з запасом грошей і буду полювати на рукописі, а також на казки»⁸⁸.

Франко також позичав книги через знайомих з книгозбірень інших міст, зокрема, з паризької Національної бібліотеки⁸⁹ та університетської бібліотеки в Києві⁹⁰. У листі до М. Драгоманова письменник повідомляв про свої плани відвідати петербурзькі та московські бібліотеки, оглянути бібліотечні фонди, закупити в цих містах недоступні в Галичині видання⁹¹. Зокрема, цікавили І. Франка рукописні фонди Імператорської публічної бібліотеки Санкт-Петербурга. Він зазначив, наприклад, що «в Імператорській публічній бібліотеці в Петербурзі під знаком Ф. III, № 108, лежить «Сборник посланиц, собранных 1858–1897 в Полтавской губернии и Запорожьи» на 180 картках»⁹².

І. Франко також відвідував університетську бібліотеку у Відні та віденську Цісарську бібліотеку⁹³. В архіві І. Франка зберігається лист, надісланий письменникові дирекцією віденської Цісарської бібліотеки з подякою за альманах Н. Кобринської

⁸³ Зібрання творів. – Т. 50. – С. 17.

⁸⁴ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1610. – Арк. 23.

⁸⁵ Франко І. Найстарша церковнослов'янська вірша // Зібрання творів. – Т. 39. – С. 32.

⁸⁶ Франко І. Дрогобицька службена Мінея з року 1563 // Там само. – С. 74.

⁸⁷ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 2273. – Арк. 1–8.

⁸⁸ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 329.

⁸⁹ Там само. – С. 514.

⁹⁰ Там само. – Т. 48. – С. 222–223.

⁹¹ Там само. – Т. 49. – С. 337.

⁹² Там само. – Т. 50. – С. 333.

⁹³ Там само. – Т. 49. – С. 384.

«Перший вінок» та «Вільгельма Телля» Міллера. Ці твори І. Франко подарував книгозбірні⁹⁴.

Особливий інтерес дослідника викликали рукописи, що зберігалися у віденських книгозбірнях⁹⁵. Насамперед він намагався переглянути видання, яких не було у львівських бібліотеках⁹⁶. І. Франко робив виписки з видань апокрифічних текстів з фондів бібліотеки слов'янської семінарії у Відні, “не маючи у Львові під руками сих для всякого слависта необхідно потрібних видань”⁹⁷. Він зазначив, що в рукописних фондах віденської Цісарської бібліотеки зберігалася рукописна «Палея», написана на початку XVII ст. – її передали туди на початку XIX ст. з одного з афонських монастирів⁹⁸.

Перебуваючи у Відні, письменник також переглядав видання з книгозбірні українського студентського товариства «Січ»⁹⁹. Зокрема, у 1895 р. він позичив з бібліотеки товариства: “Левицький І. Український гетьман И. Виговський, Ю. Хмельницький; 2. Мордовцевъ. Политические движения русского народа; 3. Афанасьевъ. Русские сказки. Т. IV”¹⁰⁰.

Повертаючись до Львова, І. Франко продовжував контактувати з віденськими колегами, обмінюючись науковими виданнями та позичаючи книги з бібліотечних фондів. Наприклад, у 1913 р. І. Франко у листі до Ватрослава Ягича просив позичити йому видання з бібліотеки слов'янської семінарії при Віденському університеті¹⁰¹. З подібним проханням звертався і до Матії Мурка (“Обертаюся до Вас з уклінною просьбою визичити для мене з бібліотеки слов'янської семінарії на тиждень книжку Воронова про Кирила і Мефодія, якої, на жаль, тут ніде не можу дістати”¹⁰²); у Юрія Полівки з Праги просив позичити книгу «Jana Blahoslava Grammatika česká dokonaná. I. 1571. Z rukopisu biblioteky Theresianské we Widni, widali Ignác Hradil a Jozef Jireček, we Widni, 1857»¹⁰³.

І. Франко уважно стежив за тим, які з його власних видань потрапляли до бібліотечних фондів за кордоном. З листа І. Франка до В. Дорошенка відомо, що, консультуючи його в 1915 р. в процесі роботи над упорядкуванням бібліографії своїх творів, письменник порадив переглянути картковий каталог львівських українських видань за 1883–1886 рр. у Цісарській бібліотеці у Відні, щоб знайти невідоме попереднім упорядникам бібліографії творів І. Франка дослідження «У роковини Шевченка»¹⁰⁴, яке зберігалася у віденській книгозбірні.

І Франко відвідував книгозбірні у Кракові та Перемишлі. У листах І. Франка вміщено згадки про його пошуки рукописних збірників у бібліотеці Чарторийських у Кракові¹⁰⁵, у бібліотеці греко-католицької капітули в Перемишлі¹⁰⁶. Письменник подав

⁹⁴ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1619. – Арк. 102.

⁹⁵ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 387.

⁹⁶ Там само. – С. 515.

⁹⁷ Франко І. Передмова [До видання «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Том І. Апокрифи старозавітні»] // Зібрання творів. – Київ, 1983. – Т. 38. – С. 58.

⁹⁸ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури... – С. 213.

⁹⁹ Зібрання творів. – Т. 49. – С. 409.

¹⁰⁰ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1748. – Арк. 6.

¹⁰¹ Зібрання творів. – Т. 50. – С. 410.

¹⁰² Там само. – С. 201–202.

¹⁰³ Там само. – С. 300.

¹⁰⁴ Там само. – С. 432.

¹⁰⁵ Там само. – Т. 49. – С. 501.

¹⁰⁶ Там само. – С. 224.

назву рукописної книги з цієї бібліотеки та приблизну дату її написання у дослідженні слов'янських апокрифічних Євангелій¹⁰⁷, переглянув у цій бібліотеці текст рукописного «Пролога», написаний 1632 р.¹⁰⁸, збірку духовних оповідань «Gesta Romanorum» у рукописі з XVIII ст.¹⁰⁹, переклад українською мовою польського трактату «Пекельна вічність»¹¹⁰, уривки оповідань з рукописів¹¹¹, які були йому необхідні для написання «Нарису історії української літератури до 1890 р.»

В архіві письменника збереглися зафіксовані назви рукописів бібліотеки Чарторийських, зокрема, «документ з літ 1564–1565», «історія руська по руськи латинськими буквами», «О Хмельниччині», «Вірш руський про битву Пилявецьку»¹¹². Там само вміщено перелік 15-ти назв рукописів бібліотеки Краківського університету¹¹³.

З листів до О. Колесси відомо, що І. Франко цікавився, чи є у фондах польських громадських книгозбірень українські видання, чи відвідують ці бібліотеки українці: «Напишіть також, будьте ласкаві, о стані і руху краківських русинів, о средствах наукових: які є товариські і публічні бібліотеки і які в них руські книжки, які професори і т. д.»¹¹⁴. І. Франко планував надіслати книги для бібліотеки краківського студентського товариства «Громада»: «О Вашім новім товаристві що ж можу сказати? [...] чим буду міг, тим охотно допоможу його розвоєві і на першій порі постараюсь в його бібліотеку заслати дещо книжок, які у мене є під руками. Зверніться також в тій цілі до Драгоманова (Jeneve, Suisse Chemin Dancet, 14), він радо пришле Вам свої видання»¹¹⁵. І. Франко постійно листувався із закордонними бібліотеками, надсилав їм наукові видання. Автор листа від бібліотеки Народного університету (Uniwersytetu Ludowego) в Кракові до І. Франка повідомив, що при бібліотеці знаходився архів, у якому зберігалися вибрані наукові праці. Бібліотека звернулася з проханням надіслати їй видання Товариства ім. Шевченка¹¹⁶.

Але деякі польські товариства були вороже налаштовані до всього українського. До їхніх книгозбірень І. Франко не рекомендував надсилати видання українською мовою, вважаючи це даремною справою. Він відмовляв М. Драгоманова дарувати книги українською мовою бібліотеці краківської «Czytelni Akademick[iej]», бо «там що прийде руського, сей час кидають в огонь»¹¹⁷.

Цікавили Франка видання, що публікували описи фондів громадських та приватних бібліотек, він користувався ними, зазначаючи точне місцезнаходження певної книги або рукопису. Наприклад, згадуючи про сербський переклад рукопису з XII ст., письменник зауважив: «Той сам текст був тим часом надрукований А. М. Поповим у його «Описании рукописей библиотеки А. М. Хлудова»»¹¹⁸. Користувався письменник

¹⁰⁷ Франко І. Апокрифічні Євангелія у слов'ян, слов'янські індекси // Зібрання творів. – Т. 38. – С. 109.

¹⁰⁸ Франко І. Козак Плахта. – С. 304.

¹⁰⁹ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури... – С. 254.

¹¹⁰ Там само.

¹¹¹ Там само. – С. 356.

¹¹² ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 2185. – Арк. 34.

¹¹³ Там само. – Спр. 1619. – Арк. 102.

¹¹⁴ Зібрання творів. – Т. 48. – С. 569.

¹¹⁵ Там само. – С. 579–580.

¹¹⁶ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1614. – Арк. 189.

¹¹⁷ Зібрання творів. – Т. 48. – С. 265.

¹¹⁸ Франко І. Передмова [До видання «Апокрифи і легенди...】. – С. 55.

також «Описанием рукописей Синодальной библиотеки» Горського і Невоструева¹¹⁹, неодноразово повертаючись до цього видання у науковій роботі¹²⁰. Працю Горського і Невоструева письменник охарактеризував, як «многоцінний» опис рукописних книг¹²¹. В особистому архіві І. Франка зберігаються копії та виписки з книг Митрополичого музею, книгозбірень С. Теслевцьового, М. Туринського, Фундаментальної бібліотеки Московської духовної академії, зі стародруків бібліотеки Л. Каратаєва¹²².

За браком вільного часу та коштів письменник не завжди міг сам оглянути та скопіювати тексти рукописів з бібліотечних фондів. Особливо це стосується бібліотек інших міст та закордонних книгозбірень. Тому І. Франко доручав іншим робити копії з рукописів, очевидно, оплачуючи цю працю. Так, звертаючись до М. Мурка, письменник прохав знайти когось зі студентів чи навіть бібліотекарів, щоб отримати копію тексту «Слово святих апостол іже от Адама во аде к Лазарю» (текст рукопису, очевидно, знаходився у бібліотеці слов'янської семінарії при Віденському університеті)¹²³. У 1911 р. І. Франко звернувся до Ф. Вовка «з просьбою зарядити на мій кошт у публічній Імператорській бібліотеці виписки з двох рукописів, а власне: 1) Lat. O. XV, 17, карта 169: Lament kniasia Wiszniewieckiego; 2) Pol. Q. IV, 30, карта 174–5: «Вірші про побіду польського війська над козаками», і карта 260–9: руський вірш під заголовком «Pieśń o Wołoszech»»¹²⁴. У листах до І. Франка також містяться згадки про те, що адресати листів робили копії рукописів з бібліотечних фондів за його дорученням. Наприклад, О. Лотоцький у 1899 р. звертався до І. Франка у листі: «Посилаю Вам дальшу переписку з рукописів Михайловської бібліотеки. Думаю, що добре було б коли б [...] прислали мені коректу, щоб звірити з рукописами. Се навіть конче треба зробити з першим рукописом, який я прислав Вам»¹²⁵. Про те, що І. Франко хотів отримати копії рукопису з фондів однієї з віденських бібліотек, згадував також Р. Сембратович, сповіщаючи І. Франка у листі 1898 р.: «З присилкою згаданого відпису зовсім не зволікаю, але перше була бібліотека замкнена [...] я ходив до бібліотекаря і переконався, що мені переписувати абсолютно неможливо, позаяк не умію вичитувати з старих рукописів»¹²⁶.

Наукові пошуки І. Франка вимагали чи не щоденної праці у львівських бібліотеках, відвідування бібліотек у інших містах України та за кордоном, пошуків книг і рукописів у фондах громадських чи монастирських книгозбірень. І. Франко постійно підтримував контакти з українськими та чужоземними письменниками, громадськими діячами, науковцями, в багатьох його листах містяться прохання надіслати бібліотечні каталоги чи позичити книги з бібліотек.

¹¹⁹ Франко І. Козак Плахта. – С. 313.

¹²⁰ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури... – С. 413.

¹²¹ Там само. – С. 416.

¹²² Франко І. Я. // Путівник по фондах Відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка. – Київ, 1999. – С. 435.

¹²³ Зібрання творів. – Т. 50. – С. 142.

¹²⁴ Там само. – С. 394–395.

¹²⁵ ВР ІЛ. – Ф. 3. – Спр. 1611. – Арк. 65.

¹²⁶ Там само. – Спр. 1610. – Арк. 230.

IVAN FRANKO AS A LIBRARY USER**Anna RYBALKA**

*The Ivan Franko National University of L'viv,
1, Universytetska St., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 224-07-24*

Ivan Franko regularly attended libraries both in Ukraine and abroad, corresponded with owners of big private libraries to get the editions he needed, took an interest in the Library Studies, promoted establishment and development of new book collections. The personal archive of I. Franko contains a large number of manuscripts, descriptions of literature from the L'viv, Kraków and Vienna libraries. The scholar paid special attention to the stocks of monastery libraries.

Key words: library, manuscript, Ivan Franko.

Стаття надійшла до редколегії 9.11.2006

Прийнята до друку 25.01.2007